

Zdystansowanie

Zbigniew Rykiel

gniew@poczta.onet.eu

Pandemia koronawirusa Covid-19 wprowadziła do dyskursu publicznego termin *dystans społeczny*. Podchwycony przez umiarkowanie inteligentnych dziennikarzy i takich polityków, termin ten – oderwany od swego właściwego znaczenia – łatwo wszedł do języka biurokratycznego, w tym do biurokracji uniwersyteckiej, następnie zaś do tekstów para-naukowych (*naukowych*).

Kuriozalnym przykładem tego zjawiska jest para-naukowa polskojęzyczna Wikipedia. Bezpośrednio pod hasłem *dystansowanie społeczne* pojawia się tam uwaga „Nie mylić z: dystans społeczny”, co nie przeszkadza autorowi rozpocząć swego wywodu od przyjęcia, że dystansowanie społeczne jest synonimem dystansowania fizycznego, dalej zaś używać zamiennie, niekiedy nawet w ramach jednego zdania, terminów: „dystansowanie społeczne”, „dystans społeczny”, „społeczne dystansowanie”, „zdystansowanie społeczne” i „społeczny dystans” (*Dystansowanie...*, b.d.).

Bohdan Jałowiecki zauważa, że *dystans społeczny* oznacza – zdaniem polityków i wielu dziennikarzy – „odległość między osobami na ulicy” (Jałowiecki 2020c), podczas gdy jest to dystans przestrzenny. „Dystans społeczny dzieli milionera i pucybuta, dyrektora i robotnika. W Polsce międzywojennej właściciela majątku ziemskiego dzielił olbrzymi dystans społeczny od pracującego tam fornała, a jednocześnie bliskość przestrzenna. Nie było zaś żadnego dystansu społecznego od mieszkającego wiele kilometrów dalej innego dziedzica. To elementarz nauczany na wykładach z socjologii, które obowiązują na wielu różnych kierunkach studiów. Może warto było na nie uczęszczać” (Jałowiecki 2020c). Ta ostatnia nadzieja autora wydaje się jednak zbyt optymistyczna,

gdyż oprócz uczeszczania należałoby oczekiwać nie tylko słuchania ze zrozumieniem, ale i zapamiętania oraz kojarzenia faktów. B. Jałowiecki słusznie więc zauważa, iż „[w]ielu dziennikarzy jest niewyuczalnych, nie mówiąc o politykach[,] bo od nich nie można wiele wymagać” (Jałowiecki 2020b). Wspomniany zatem wyżej „błąd pleni się w najlepsze” (tamże), a „[j]ęzyk debaty publicznej staje się co raz bardziej niechlujny” (Jałowiecki 2020a), zaś „niechlujstwo w języku jest w istocie niechlujstwem w rozumie” (tamże). To ostatnie jest zjawiskiem groźnym (tamże) dla tradycyjnego modelu kultury, charakterystycznym zaś dla populizmów, a także dla nowomowy jako nadawania terminom innych znaczeń.

Z tym większym więc zdumieniem można znaleźć w dokumencie uniwersyteckim zalecenie, co należy czynić „w przypadku braku możliwości zachowania dystansu społecznego min. 1,5 m pomiędzy poszczególnymi stanowiskami” (*Zarządzenie...*, 2020: 1). Z dokumentu tego wynika bowiem nie tylko założenie, że dystans społeczny mierzy się w metrach, ale również że dystans ten jest nie między ludźmi, ani pozycjami społecznymi, lecz między stanowiskami – domyślnie – pracy.

Źródłem całego zamieszania jest, jak można sądzić, pojęcie *dystansowania społecznego* – i odpowiadający mu termin. Terminem tym oznaczano tradycyjnie, chociaż niezbyt sensownie, zespół działań lub środków nefarmaceutycznych służących zapobieganiu rozprzestrzeniania się choroby zakaźnej przez utrzymywanie dystansu fizycznego między ludźmi i zmniejszenie częstotliwości bliskich kontaktów międzyludzkich (Johnson i inni, 2020). Amerykańskie Centra Kontroli i Prewencji Chorób (Centers for Disease Control and Prevention) zdefiniowały początkowo *dystansowanie społeczne* jako zbiór „metod ograniczania częstotliwości i stopnia bliskości kontaktu między ludźmi w celu zmniejszenia ryzyka transmisji choroby” (Kinlaw, Levine, 2007), później jednak stwierdziły, że chodzi raczej o „pozostawanie z dala od miejsc zgromadzeń, unikanie masowych zgromadzeń i utrzymywanie w miarę możliwości dystansu (około [...] 2 metrów) od innych” (Pearce 2020). Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) zauważyła jednak słusznie, że chodzi tu nie o żadne „dystansowanie społeczne”, lecz o *dystansowanie fizyczne*, gdyż jest to odległość fizyczna uniemożliwiająca transmisję zakażeń, co by-

najmniej nie eliminuje kontaktów społecznych za pośrednictwem technik telekomunikacyjnych (Hensley 2020). Zalecono więc zaprzestanie używania bezsensownego terminu „dystansowanie społeczne” na rzecz dystansowania fizycznego (Tangermann 2020), czym najwyraźniej nie przejęli się ani dziennikarze, ani politycy, ani wikipediotwórcy.

Pojęcie dystansu społecznego jest ściśle związane z pojęciem dystansu personalnego. Ten ostatni jest, w ujęciu Edwarda Halla (1976), jednym z przejawów zachowań przestrzennych. Dystanse personalne traktuje się jak przedłużenie ciała. W stosunku do ludzi E. Hall wyróżnił cztery dystanse: intymny, indywidualny, społeczny i publiczny, w stosunku zaś do zwierząt także dystans krytyczny i dystans ucieczki. Dystans krytyczny to dystans bezwzględnej obrony, tj. odległość, z której intruz wyzwala agresję, dystans ucieczki natomiast to najmniejsza odległość, na którą zwierzęta pozwalają zbliżyć się swoim naturalnym wrogom. Wszystkie dystanse personalne można wyrażać za pomocą odległości fizycznej, związanej z rozmiarami anatomicznymi, w tym także w przypadku człowieka. Dystans intymny to taki, który umożliwia pogłaskanie partnera po policzku; dystans indywidualny umożliwia podanie sobie rąk przez partnerów; dystans społeczny umożliwia śledzenie mimiki partnera i wyraźne słyszenie jego głosu, przy nieodczuwaniu ciepła i zapachu jego ciała; dystans publiczny umożliwia widzenie całej postaci partnera wraz z jego otoczeniem. Szczegółowe odległości fizyczne związane z poszczególnymi dystansami personalnymi różnią się w poszczególnych kulturach. Dystanse personalne są ważnymi komunikatami niewerbalnymi (Hall 1987), gdyż odległość, jaką osobniki, w tym ludzie, zachowują w stosunku do innych, ilustruje stosunek emocjonalny do nich, ich status społeczny oraz typ ich interakcji, w tym rozmowy. Ogólnie można więc stwierdzić, że dystans społeczny jest wprawdzie skorelowany z dystansem fizycznym (Matthews, Matlock, 2011), co nie znaczy jednak, że są one tożsame.

W socjologii klasycznie definiowano dystans społeczny jako próbę sprowadzenia omawianej tu kwestii do mierzalnych kategorii zakresu i stopnia zrozumienia i intymności, które ogólnie charakteryzują relacje osobiste i stosunki społeczne (Park 1924). Współcześnie pod pojęciem dystansu społecznego rozumie się dystans między różnymi

grupami społecznymi: klasami, rasami, etnosami lub płciami. Członkowie różnych grup rzadziej mieszają się ze sobą niż z członkami tej samej grupy. Dystans społeczny jest więc miarą bliskości lub intymności, jaką dana osoba lub grupa czuje w stosunku do innej osoby lub grupy w sieci społecznej; jest to też miara poziomu zaufania, jakim dana grupa darzy drugą, a także stopień postrzeganego podobieństwa przekonań (Boguna i inni, 2004; Helfgott, Gunnison, 2008). Dystans społeczny obejmuje dystans afektywny, normatywny, interaktywny oraz kulturowy i nawykowy (Karakayali 2009).

Dystans afektywny odnosi się do reakcji uczuciowych, zwłaszcza sympatii albo antypatii, osób wobec innych osób i grup społecznych (Bogardus 1947). *Dystans normatywny* odnosi się do powszechnie akceptowanych i często świadomie wyrażanych norm dotyczących tego, kogo można uważać za „swojego”, a kogo za „obcego”, normy te określają więc różnice między „nami” a „nimi”. Normatywny dystans społeczny ujmuje zatem dystans społeczny jako intersubiektywny, strukturalny aspekt stosunków społecznych (*Social distance*, b.d.). *Dystans interaktywny* odnosi się do częstotliwości i intensywności interakcji między grupami, opierając się na założeniu, że im silniejsze lub częstsze są interakcje tych grup, tym grupy te są bliższe społecznie. Częstotliwość interakcji można więc uznać za miarę siły międzygrupowych więzi społecznych (tamże). *Dystans kulturowy i nawykowy* nawiązuje do koncepcji kapitału społecznego (Bourdieu, Passeron, 1990). Powyższe cztery koncepcje dystansu społecznego można uznać za jego aspekty, a w ujęciu topologicznym – nieskorelowane liniowo wymiary (Karakayali 2009). Dystans społeczny często wiąże się z uprzedzeniami, wywodzącymi się z głęboko zakorzenionego przekonania o wyższości kulturowej własnej grupy i niższości innych kultur.

Wskazywano także, iż dystans społeczny jest częścią szerszej kategorii, jaką jest dystans, przy założeniu że przestrzeń jest wytwarzana społecznie (Jałowicki 2010) i nasycona życiem społecznym, a nie tylko pojemnikiem aktywności ludzkiej (Simandan 2016). W tym kontekście zidentyfikowano eksperymentalnie cztery wymiary dystansu: przestrzenny, czasowy, społeczny i hipotetyczność (Simandan 2016). Innymi słowy, są to cztery odrębne sposoby dystansowania obiektu od jaźni obserwatora tu i teraz (tam-

że), a więc obiektu widocznego przed oczami jego duszy (d'Eposito, Postle, 2015). W tym kontekście „przekraczanie dystansu społecznego następuje za każdym razem, gdy dana jednostka zaczyna myśleć o ludziach innych niż ona sama, nawet jeśli ci ludzie są tu i teraz, tj. przestrzennie i czasowo blisko. Jest to umiejętność, która rozwija się w pierwszych latach życia, gdy dzieciom udaje się przewyciężyć swój wcześniejszy egocentryzm i stopniowo uwzględniać inn[ych...]. Pokonywanie dystansu społecznego stanowi podstawę zachowań altruistycznych i kultywowania etyki troski o odległego innego” (Simandan 2016: 250). Pokonywanie dystansu społecznego musi również być z góry dopuszczalną zdolnością do postrzegania ludzi jako relacyjnych twórców miejsca (Pierce i inni, 2011), ponieważ wytwarzanie miejsca jest procesem społecznym (Malpas 2015).

W naszym czasopiśmie *Przestrzeń Społeczna (Social Space)* nieodmiennie odnosimy się z *dystansem* do niefrasobliwości terminologicznej i nieporadności językowej, co odróżnia nas od stylu narracji akceptowanego w głównym nurcie niektórych nauk społecznych w Polsce, do których jesteśmy zatem *zdystansowani*. A etyka troski o odległego innego jest naszym imperatywem.

Literatura

- Bogardus E. S., 1947: *Measurement of Personal-Group Relations*. „Sociometry”, 10, 4, 306-311.
- Boguna M., Pastor-Satorras R., Díaz-Guilera A., Arenas A., 2004: *Models of social networks based on social distance attachment*. „Physical Review”, 70, 1-8.
- Bourdieu P., J. C. Passeron, 1990: *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage Publications.
- Dystansowanie społeczne*, b.d.; https://pl.wikipedia.org/wiki/Dystansowanie_spoeczne.
- Esposito M. d', Postle B. R., 2015: *The cognitive neuroscience of working memory*. „Annual Review of Psychology”, 66, 115-142.
- Hall E., 1976: *Ukryty wymiar*. Warszawa: PIW.

- Hall E., 1987: *Bezgłośny język*. Warszawa: PIW.
- Helfgott J. B., Gunnison E., 2008: *The influence of social distance on community corrections officer perceptions of offender reentry needs*. „Federal Probation”, 72, 1, 2-12.
- Hensley L., 2020: *Social distancing is out, physical distancing is in – here’s how to do it*. „Global News”, 23.03.2020; <https://globalnews.ca/news/6717166/what-is-physical-distancing/>.
- Jałowiecki B., 2010: *Spółeczne wytwarzanie przestrzeni*. Wydanie rozszerzone. Warszawa: Scholar.
- Jałowiecki B., 2020a: *Pik czy pikuś*. „Facebook”, 14.05.2020.
- Jałowiecki B., 2020b: *Uczyć się zawsze warto*. „Facebook”, 06.07.2020.
- Jałowiecki B., 2020c: *Warto było się uczyć*. „Facebook”, 21.04.2020.
- Johnson C. Y., Sun L. H., Freedman A., 2020: *Social distancing could buy U.S. valuable time against coronavirus*. „The Washington Post”, 10.03.2020; <https://www.washingtonpost.com/health/2020/03/10/social-distancing-coronavirus/>.
- Karakayali N., 2009: *Social Distance and Affective Orientations*. „Sociological Forum”, 23, 3, 538-562.
- Kinlaw K., Levine R. J., 2007: *Ethical guidelines in pandemic influenza – recommendations of the Ethics Subcommittee of the Advisory Committee of the Director, Centers for Disease Control and Prevention*. Centers For Disease Control and Prevention, 15.02.2007; ["Ethical guidelines in Pandemic Influenza – Recommendations of the Ethics Subcommittee of the Advisory Committee to the Director, Centers for Disease Control and Prevention"](#).
- Malpas J. (red.), 2015: *The Intelligence of Place: Topographies and Poetics*. London: Bloomsbury Publishing.
- Matthews J. L., Matlock T., 2011: *Understanding the link between spatial distance and social distance*. „Social Psychology”, 42, 185–192.
- Park R. E., 1924: *The Concept of Social Distance As Applied to the Study of Racial Attitudes and Racial Relations*. „Journal of Applied Sociology”, 8, 339-344.

- Pearce K., 2020: *What is social distancing and how can it slow the spread of COVID-19?* „The Hub”, 13.03.2020; <https://hub.jhu.edu/2020/03/13/what-is-social-distancing/>.
- Pierce J., Martin D. G., Murphy J. T., 2011: *Relational place-making: the networked politics of place.* „Transactions of the Institute of British Geographers, New Series”, 36, 1,54-70.
- Simandan D., 2016: *Proximity, subjectivity, and space: rethinking distance in human geography.* „Geoforum”, 75, 249-252; https://www.academia.edu/27402601/Proximity_subjectivity_and_space_rethinking_distance_in_human_geography?email_work_card=view-paper.
- Social distance*, b.d.; https://en.wikipedia.org/wiki/Social_distance.
- Tangermann V., 2020: *It's Officially Time to Stop Using The Phrase 'Social Distancing'.* „Science Alert”, 24.03.2020; <https://www.sciencealert.com/who-is-no-longer-using-the-phrase-social-distancing>.
- Zarządzenie Nr 107/2020 Rektora Uniwersytetu Rzeszowskiego z dnia 30.09.2020 r. w sprawie: organizacji pracy w Uniwersytecie Rzeszowskim w roku akademickim 2020/2021; <https://www.ur.edu.pl/universytet/aktualnosci/zarzadzenie-nr-1072020-rektora-universytetu-rzeszowskiego-z-dnia-30092020-r-w-sprawie-organizacji-pracy-w-universytecie-26989>.

Wpłynęło/received 10.11.2020; poprawiono/revised 30.11.2020.